

УДК 336.71: 65.012.32

А. Я. Слобода,
кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи, Львівський інститут
банківської справи Національного банку України, докторант УБС НБУ
В. В. Фостяк,
аспірант, Університет банківської справи НБУ

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКІВ ЗА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті досліджено практику управління банківським капіталом в Україні та за кордоном в період економічної нестабільності, проведено аналіз показників капіталізації банків. Обґрунтовано критерії вибору методів нарощення власного банківського капіталу для забезпечення його функціональної достатності відповідно до сучасних інвестиційних потреб національної економіки та міжнародних стандартів капіталу.

In the article a practice of management banking capital in Ukraine and abroad in the period of economic instability is investigational. The analysis of indexes of banking capitalization in these countries is conducted. The criteria of choice a methods of increase of property bank capital for providing of its functional sufficientness in accordance with the modern investment necessities of national economy and international standards of capital are grounded.

Ключові слова: банки, банківський капітал, достатність капіталу, управління банківським капіталом, капіталізація, фінансові ризики, Базель III.

Key words: banks, banking capital, sufficientness of capital, management a banking capital, capitalization, financial risks, Basel III.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основою забезпечення сталого економічного розвитку країни є надійна та достатньо капіталізована банківська система. Це зумовлено тим, що перспективи сталого розвитку економіки прямо залежать від фінансової підтримки господарських процесів у її реальному секторі. Високий рівень капіталізації банків дає змогу фінансово підтримувати економічний розвиток країни та є запорукою стабільності. Сучасне окреслення проблеми капіталізації банків має не адміністративний, а більшою мірою економічний характер, оскільки з капіталізацією тісно пов'язаний потенціал банків щодо інвестиційного забезпечення національної економіки через програми кредитування перспективних галузей в реальному секторі. Безспірним є значення управління власним капіталом банків не тільки для національної економіки, але й глобальному масштабі, про що свідчить пильна увага представників міжнародних регуляторів до якості та достатності капіталу при виконанні банками функцій фінансових посередників. Реакцією міжнародної спільноти на нові виклики економічної нестабільності стало прийняття Угоди про конвергенцію капіталу Базель III, умови якої спонукають банки більш ретельно стежити за методами нарощення власного капіталу та регулювання фінансових ризиків.

Посилення глобалізації у світі формує нові виклики для ефективності функціонування банківського капіталу у світовому фінансовому просторі. Окрім цього, внаслідок використання адміністративного ресурсу для капіталізації банків на національному рівні проблема управління власним капіталом банків набуває політично-

го контексту. В Україні збільшення рівня капіталізації фінансової системи через завершення процесів рекапіталізації банків за рахунок державних коштів, реорганізації та закриття банків, що втратили платоспроможність, підвищення мінімального розміру статутного капіталу, доопрацювання законодавства для полегшення злиття банків задекларовано у Програмі економічних реформ на 2010—2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", розроблених Комітетом з економічних реформ при Президентові України [1, с. 13—16].

З огляду на вищевикладене, сформувалася об'єктивна необхідність у поглиблених наукових дослідженнях питань управління банківським капіталом у національній та глобальній економіці, в сучасному теоретичному осмисленні нових явищ в цій сфері, у розробленні адекватних новим реаліям методів управління капіталізацією банків. Недостатньо уваги приділяється питанню обґрунтування критеріїв вибору методів управління власним капіталом банків, що, своєю чергою, визначає рівень їхньої капіталізації. Потребують сучасного розв'язання питання удосконалення методів формування власного банківського капіталу та забезпечення рівня його достатності фінансовим ризикам. Як показує світовий досвід та результати діяльності банківського сектора наших країн сусідів — Росії та Польщі, забезпечення фінансової стійкості, надійності та перспектив розвитку банківництва передбачає вирішення проблеми управління капіталом банків у теоретичному, прикладному, методологічному та організаційному вимірі, незалежно від просторових кордонів.

Таблиця 1. Найбільші банки світу за рівнем капіталізації у 2008 році*

Рейтинг за рівнем капіталізації	Найменування банку	Країна походження	Ринкова капіталізація, у мільйонах доларів США	Чистий прибуток у мільйонах доларів США	Показник PERATIO (відношення вартості акцій і її потенційного доходу)
1	Indi&Coml Bank of China	КНР	277 235,5	11 617,3	20,3
2	NSBC	Великобританія	195 767,9	19133,0	10,0
3	China Construction Bank	КНР	176 473,5	6 601,3	25,0
4	Bank of America	США	168 404,7	14982,0	11,3
5	Bank of China	КНР	159 478,1	8015,8	13,6
6	JP Morgan Chase	США	145 881,3	15 365,0	9,5
7	Banco Santander	Іспанія	125 065,8	14319,6	--
8	Citigroup	США	106 695,8	3 617,0	29,3
9	Wells Fargo	США	95 937,0	8 057,0	12,1
10	Mitsubishi UFJ Financial	Японія	93 846,4	8 835,5	9,9
11	BNP Paribas	Франція	91 688,8	12 057,9	7,5
12	Intesa Sanpaolo	Італія	89 994,7	4 044,6	11,5
13	Unicredito Italiano	Італія	89 653,7	9421,5	9,4
14	BBVA	Іспанія	82 845,9	9 682,3	--
15	Sberbank of Russia	Росія	69 637,1	3 525,4	17,0
16	Royal Bank of Scotland	Великобританія	67 158,3	15149,3	4,4
17	China Merchants Bank	КНР	64 469,5	2 172,3	23,4
18	Bank of Communications	КНР	63 880,4	2 889,2	19,5
19	UBS	Швейцарія	60 503,6	4415,0	--
20	Royal Bank Canada	Канада	60 415,1	5412,2	11,2
21	Deutsche Bank	Німеччина	60 259,3	10 232,4	5,3
22	Credit Suisse	Швейцарія	59 411,3	7814,9	6,8
23	Barclays	Великобританія	59132,8	8 864,0	6,5
24	Societe Generale	Франція	57 315,4	1 365,6	31,4
25	U.S. Bancorp	США	55 974,5	4 324,0	13,2
26	Fortis	Бельгія/Голландія	55 676,6	6312,6	10,5
27	Bancj Itau	Бразилія	53 624,1	4 895,2	11,2
28	Bradesco	Бразилія	53 549,2	2 919,7	9,6
29	Wacovia	США	53 513,5	6312,0	8,2
30	Credit Agricole	Франція	51 857,4	6 391,7	7,8

* за даними [9].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основою сучасних досліджень теорії і практики управління банківським капіталом є фундаментальні наукові роботи економістів-класиків Е. Бріггема, В. Бойтона, Л. Біттера, Е. Долана, М. Портера, Т. Коха, Дж. Кауфмана, В. Келла, Д. Лоббека, Дж. Сінкі, Ф. Мишкіна.

Проблематика управління капіталізацією банків посідає важливе місце в дослідженнях відомих російських учених Л. Абалкіна, Л. Белих, О. Буклемішева, В. Кісельова, В. Ковальова, А. Сімановського, О. Лаврушина, С. Муричева, Р. Пельцмана, Д. Райма, М. Рогова, І. Пашковської, Р. Ольхова, В. Усоскіна, А. Тавасієва, І. Штирова, М. Ямпольського та інших.

Дослідження питань функціонування банківської системи, зокрема пов'язаних з формуванням власного капіталу банків і підвищення рівня їх капіталізації, присвячено праці І. Алексеєнка, Г. Азаренкової, О. Барановського, І. Бланка, А. Вожжова, В. Васюренка, В. Герасименко, О. Дзюблюка, А. Мороза, С. Науменкової, С. Савлука, В. Міщенко, С. Мочерного, Т. Смовженко, М. Козоріз, К. Черкашиної, Н. Шелудько та інших.

Хоча наукові напрацювання є доволі суттєвими, умови економічної нестабільності породжують нові проблеми у капіталізації банків України для обслуговування потреб національної економіки. Найчастіше у працях як

вітчизняних, так і зарубіжних науковців досліджуються окремі аспекти управління власним капіталом банків. Водночас динаміка змін в економіці потребує проведення концептуально нових досліджень у напрямі порівняння теорії і практики застосування методів управління власним капіталом банків та обґрунтування критеріїв вибору цих методів з огляду на економічні потреби та міжнародні стандарти управління банківським капіталом.

Метою статті є дослідження особливостей нарощування власного капіталу в період економічної нестабільності вітчизняними та зарубіжними банками, визначення критеріїв й методів його накопичення з метою підвищення рівня капіталізації банків для забезпечення інвестиційних потреб розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рівень капіталізації банків є головним фактором забезпечення стабілізації національної економіки в періоди економічних потрясінь. Тісний взаємозв'язок між рівнем капіталізації банківської системи та рівнем економічного розвитку країни підтверджує практика. На початок 2011 року капіталізація банків Росії склала 90 млрд євро, у США — 496 млрд євро, у Франції — 390 млрд євро, в Німеччині — 354 млрд євро, у Великобританії — 350 млрд євро, в Іспанії — 210 млрд євро, у Нідерландах — 112 млрд євро, у Швейцарії — 100 млрд євро. Натомість в Україні сукупний обсяг власного капіталу діючих банків України станом на 1.05.2011 року становив 143 681 млн грн., або ж 12,5 млрд євро [2], що дорівнює обсягу власного капіталу одного європейського банку середнього рівня і набагато нижче обсягу власного капіталу найбільших банків розвинених країн світу. Так, відповідно до рейтингу, визначеного газетою The Financial Times (FT 500), до числа найбільших компаній світу входять банки, які володіють істотним рівнем капіталізації та мають високий рівень показника ринкової вартості капіталізації (табл. 1).

Відзначимо, що в період посилення економічної нестабільності за даними рейтингової компанії Standard&Poor's у більшості потужних фінансових компаній рівень капіталу виявився також недостатнім для підтримки діючих потужностей в активних операціях [3]. Фахівці агентства роблять висновки, що достатність капіталу потужних банків світу має низький рівень. Так, в кінці

Таблиця 2. Капіталізація банківської системи України*

Показники		01.01 2003	01.01 2004	01.01 2005	01.01. 2006	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011
ВВП	млн грн.	225810	267344	345113	441452	537667	630000	948056	914720	935200
	Темп росту, %	110,6	118,4	129,1	127,9	121,8	118,0	150,5	96,5	102,2
Власний капітал банків	млн грн.	9983,3	12822,0	18421,4	25450,9	42566,1	69578	119263	126731	137725
	Темп росту, %	126,2	129,0	143,0	138,2	167,2	163,4	171,4	106,3	108,6
Частка капіталу у ВВП	%	4,42	4,82	5,34	6,08	7,92	11,04	12,58	13,85	14,7
Чисті активи банків	млн грн.	63896	100234	134348	213878	340179	599396	926086	875267	941409
	Темп росту, %	134	156	134	159	159	176	154,5	94,5	107,5
Частка активів у ВВП	%	28,2	37,4	38,9	48,4	63,2	85,0	97,68	95,7	100,6
Регулятивний капітал	млн грн.	10099	13274	18188	26373	41148	72265	123066	150220	160897
	Темп росту, %	125	131	137	145	156	175	170	122	107
Частка регулятивн. капіталу у ВВП	%	4,47	4,96	5,27	5,97	7,65	11,47	12,98	16,40	17,2
Норматив адекватності регулятивн. капіталу	%	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	20,8	20,83
ROE	%	7,97	7,61	8,43	10,39	13,52	12,67	8,51	-2,06	-10,7
ROA	%	1,27	1,04	1,07	1,31	1,61	1,50	1,03	-14,06	-1,45

* складено за даними [7].

рейтингу Standart&Poor's знаходиться один із найбільш потужних іспанських банків BBVA, коефіцієнт достатності капіталу якого з урахуванням ризиків у кінці 2009 року становив 5,4%, що є значно нижче за регламентоване Базельським комітетом значення 8%. Автори дослідження зазначають, що коефіцієнт достатності капіталу для потужних банків складає 6,7%. Так, західні банки, які працюють на території України, Росії та Польщі, зокрема BNP Paribas і Societe Generale, мають 7,2% достатності капіталу, Barclays Bank і Credit Suisse — 6,9%, Unicredit — 6,3%, Deutsche Bank — 6,1%. Завершують низові позиції рейтингу достатності капіталу американський Citigroup та швейцарський UBS банк. У цій частині рейтингу знаходяться три потужні японські банки — Mitsubishi UFJ Financial, Sumitomo Mitsui Financial Group, Mizuho Financial Group [3]. Отже, проблема управління власним капіталом банків постає й у глобальній економіці, що стало поштовхом до розвит-

ку Міжнародної конвергенції капіталу Базель III.

ми можна скористатися у періоди фінансової нестабільності, підвищення сукупного рівня та якості капіталу, забезпечення покриття ризиків капіталом.

На макроекономічному рівні величина власного капіталу є основою кредитно-інвестиційного потенціалу банківського сектора, запорукою його надійності та розвитку. У висококапіталізованих банків значні інвестиційні можливості, вони більш ефективно виконують функцію перерозподілу фінансових ресурсів у національній економіці, для них характерна вища стійкість до системних ризиків. І навпаки, низька капіталізація банківського сектора економіки країни обмежує можливості щодо її сталого розвитку.

Управління капіталом банків на мікроекономічному рівні передбачає прогнозування його величини з врахуванням обсягів зростання балансових та позабалансових операцій, рівня фінансових ризиків, дотримання нормативів між різними структурними складовими капіталу відповід-

но до національних регуляторних положень з метою забезпечення достатнього рівня капіталізації. При цьому необхідно враховувати критеріїв вибору та економічні характеристики кожного з методів нарощення власного капіталу, можливість втрати/збереження корпоративного контролю в управлінні банком, якість складових капіталу. Ключовим елементом управління власним капіталом стає корпоративна стратегія, в якій регламентовано позицію щодо управління власним ка-

Таблиця 3. Рівень покриття власним капіталом зобов'язань банків України*

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Власний капітал, млрд грн.	25,5	42,6	69,6	119,3	115,2	137,7
Зобов'язання, млрд грн.	188,4	297,6	529,8	806,8	765,1	804,4
Депозити суб'єктів господарювання, млрд грн.	61,2	76,9	112,0	143,9	115,2	144,1
Депозити фізичних осіб, млрд грн.	72,5	106,1	163,5	213,2	210,1	270,7
Співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями	0,135	0,143	0,131	0,148	0,151	0,171
Співвідношення між власним капіталом і депозитами суб'єктів господарювання	0,417	0,554	0,621	1,625	1,000	0,955
Співвідношення між власним капіталом і депозитами фізичних осіб	0,352	0,402	0,426	0,560	0,548	0,509

* складено за даними [3].

піталом та визначено основні її складові, що стосуються не тільки обсягів капіталу, але й удосконалення систем корпоративного ризик-менеджменту.

У практичній діяльності сучасні банки значно розширили джерела утворення капітальної бази — від застосування виключно власного капіталу (внески засновників, акціонерів, резерви, капіталізований прибуток) до залучення коштів на міжбанківському ринку та включення субординovanого боргу. Тому теоретична оцінка під-

ходів до визначення форм та структури банківського капіталу дає змогу визначити його як сукупність власних, залучених та позичених коштів у формі грошей, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються їх керівництвом для створення матеріальних, нематеріальних та фінансових активів з метою забезпечення прибутковості та нарощення ринкової вартості банківського бізнесу з урахуванням фінансових ризиків. Таким чином, в структурі банківського капіталу істотною компонентою для забезпечення фінансової стабільності та розвитку банку є власний капітал.

Проведемо аналітичну оцінку рівня капіталізації банків України та зарубіжних країн в період економічної нестабільності (табл. 2).

На переконання учених, обсяг капіталу банківської системи достатній для забезпечення економічного розвитку країни має становити не менше 6—7 % ВВП [4, с. 5]. За даними табл. 2, станом на 1 січня 2011 року цей показник становив 14,7 % ВВП, що позитивно характеризує функціональну спроможність банківської системи забезпечувати потреби національної економіки. Для порівняння: в Росії цей показник удвічі нижчий рекомендованого значення. Аналіз свідчить, що протягом останніх років помітно є тенденція щодо перевищення темпів зростання власного капіталу банків порівняно з темпами зростання ВВП, а також збільшення частки власного капіталу банків України у ВВП країни: із 7,98% у докризовий період до 14,7% станом на 1.01.2011 року. Враховуючи, що впродовж аналізованого періоду норматив адекватності регулятивного капіталу банківської системи України знижувався (з 18% на початку 2003 року до 13,92% у 2008 році, але вже після 2008 року почав підвищуватися), перевищуючи при цьому нормативне значення (10%), є підстави говорити про позитивні тенденції динаміки цього показника. Це може сприяти подальшому економічному розвитку держави та підвищенню рівня капіталізації банків України. Але якщо порівняти показник капіталізації вітчизняної банківської системи на макrorівні з даними показниками інших країн, то він є низьким. Так, наприклад, у Росії зазначений критерій становить 37,2%, а

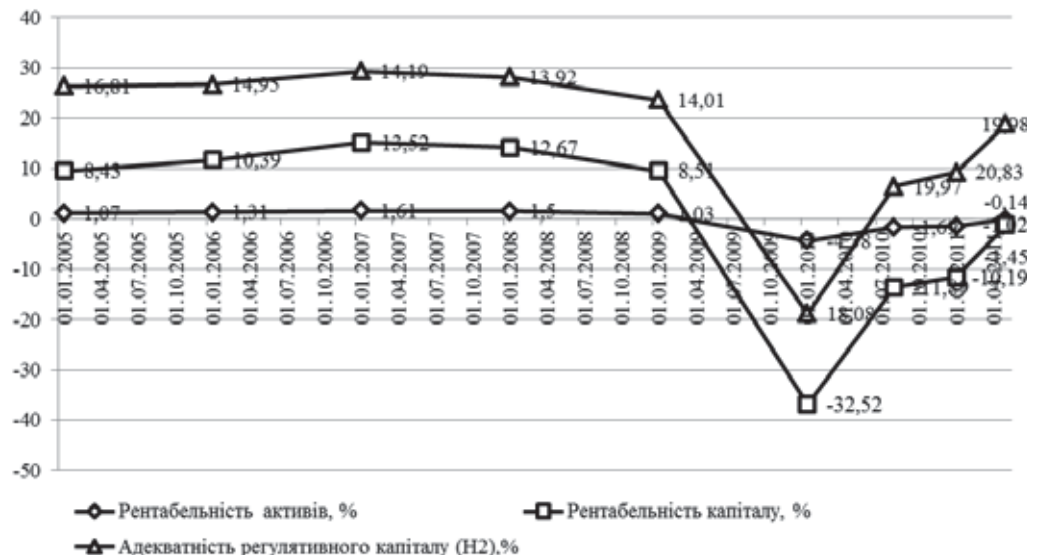


Рис. 1. Динаміка показників ефективності використання капіталу банків за період 2005—2011 рр. *

* складено за даними [3].

у країнах Центральної Європи — понад 40%, зокрема у Польщі, але це пояснюється низьким рівнем ВВП. Якщо говорити про банківські активи, то в Україні вони становлять 85% до ВВП, а в Англії — понад 300%. Позитивно є динаміка нормативу адекватності регулятивного капіталу банків. Збільшення цього показника із 13,92% у 2008 році до його утримання на рівні 20,83% упродовж 2010—2011 років свідчить про дотримання українськими банками національних та міжнародних регуляторних положень щодо капіталу та відповідність рівня капіталу можливостям покриття фінансових ризиків (табл. 3).

Так, сукупний обсяг власного капіталу банків за період 2008—2011 років зріс на 68,1 млрд грн. та удвічі перевищив капітал банківської системи в докризовий період. При цьому власний капітал банків зростає вищими темпами, ніж їхні зобов'язання перед фізичними та юридичними особами, що істотно позначилося на рівні ризикованості діяльності банків та показниках фінансового левериджу (рис. 1).

Намітилась тенденція до покращання ефективності використання власного капіталу та активізації кредитно-інвестиційних процесів у країні, про що свідчить зростання показників рентабельності капіталу та активів банків у 2011 році. Так, станом на 01.01.2011 року показник ROE становив (-)10,19%, що на 20% менше, ніж станом на 01.01.2010 року, а показник ROA склав (-)1,45%, що на 2,1% більше за аналогічний період. У 2010—2011 роках слід відзначити підвищення показника адекватності регулятивного капіталу банків (H2) з 14,01% у 2009 році до 20,83% у 2011 році, що свідчить про повну готовність до впровадження Базеля II та відповідність норм капіталу вже до Базеля III.

Кризові явища негативно вплинули на спроможність банків кредитувати національну економіку внаслідок високої ризикованості цих операцій. Темпи росту кредитного портфеля у 2010—2011 роках були значно меншими за темпи росту проблемних кредитів. Так, відхилення темпів збільшення/зменшення кредитного портфеля порівняно з темпами зростання прострочених кредитів станом на 01.01.2010 року становили (-) 294,8%, а част-

Таблиця 4. Макроекономічні показники діяльності банківського сектора Російської Федерації за період 2005—2010 рр. *

Показники	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
Активи, млрд руб.	7136,9	9750,3	14045,6	20241,1	28022,3	29430,0
у % до ВВП	41,9	45,1	52,2	61,4	67,6	75,3
Власний капітал, млрд руб.	946,6	1241,8	1692,7	2671,5	3811,1	4620,8
у % до ВВП	5,6	5,7	6,3	8,1	9,2	11,8
у % до активів банківського сектору	13,3	12,7	12,1	13,2	13,6	15,7
Кредити та інші розміщені засоби, надані не фінансовим організаціям, млрд руб.	3887,6	5454,0	8031,4	12288,3	16526,9	16115,5
у % до ВВП	22,8	25,2	29,9	37,3	39,9	41,3
у % до активів банківського сектору	54,5	55,9	57,2	60,7	59,0	54,8

* за даними Банку Росії.

ка прострочених кредитів станом на 1.01.2011 року становила 11,2%, що у п'ятеро більше за показник 2006 р.

Отже, аналіз показників капіталізації банків України в період економічної нестабільності засвідчив позитивні тенденції у процесах формування власного капіталу банків, причому меншою мірою за рахунок внутрішніх резервів, а також показав неефективність використання капіталу у фінансовій діяльності банків та істотні потреби в їх докапіталізації для покриття інвестиційних потреб національної економіки.

Аналогічно складається ситуація в Російській федерації, де Банк Росії швидше прийняв заходи щодо підвищення вимог до рівня капіталізації банків. Так, за період 2008—2010 років власний капітал банків в абсолютному вимірі збільшився майже вдвічі і станом на 01.01.2010 року становив 4620,8 млрд руб. У відносному вимірі рівень капіталізації банків збільшився відносно ВВП країни із 8,1% до 11,8% (табл. 4).

За даними аналітичного банківського журналу, кризові процеси істотно позначилися на російських банках. За 11 місяців 2009 року кількість кредитних організацій зменшилася на 50 банків і склала 1058 банків, скоротилася також кількість філій діючих кредитних організацій

операцій до капіталу банків зросло з до кризового рівня 22% (початок 2008 року) до 42,2% на початок 2010 року [5, с. 23]. Внаслідок зростання простроченої заборгованості за кредитами у банківській системі Росії постає проблема нарощення власного капіталу банків. Так, на початок 2011 року обсяги нестандартної заборгованості за кредитами банків становили 35,1% кредитного портфеля, що утричі більше за попередній період. За оцінками М. Сухова, директора департаменту ліцензування діяльності і фінансового оздоровлення кредитних організацій Банку Росії, "за 2009 рік більше 120 кредитних організацій збільшили обсяг власного капіталу до 90 млн рублів (30 млн євро). Загалом в Росії залишилося близько 200 банків, що мають капіталізацію менше 180 млн рублів (60 млн євро), а проблема капіталізації буде гострою для кількох десятків банків" [6].

Ставлення російських аналітиків до перспективи посилення вимог Банку Росії до мінімального розміру капіталу банків з 90 млн рублів з 1 січня 2010 року до 180 млн рублів з 1 січня 2012 є неоднозначним. З одного боку, це сприятиме підвищенню рівня капіталізації малих і середніх банків, а з іншого — може призвести до посилення процесів злиття і поглинання і банківському секторі та відкликання ліцензій банків в разі невиконання цих вимог. Окрім цього, є намір кредитні організації, серед яких здебільшого малі банки, які не мають достатнього обсягу капіталу, перетворити у небанківські кредитні організації. Для вирішення проблеми підвищення капіталізації банківської системи Росії пропонується також для малих банків ввести спеціальні режими пруденційного нагляду, в яких головним критерієм класифікації стануть розмір власного капіталу і закритий перелік дозволених операцій. У такому випадку малі банки будуть являти собою банки з обмеженою ліцензією. Їх не можна буде вважати універсальними банками, проте в

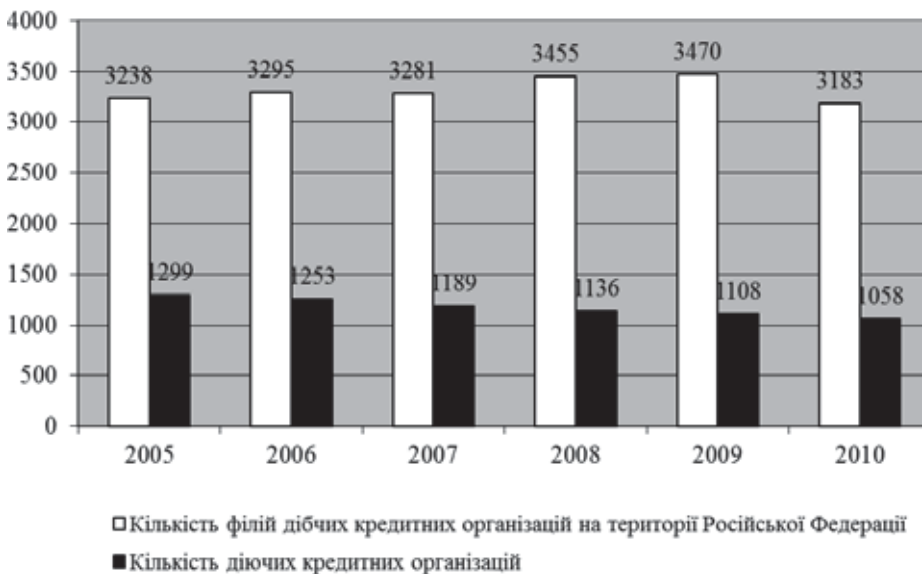


Рис. 2. Динаміка кількості діючих кредитних організацій та їхніх філій на території Російської Федерації упродовж 2005—2010 рр. *

* за даними Банку Росії.

рамках обмеженої бізнес-моделі вони зможуть діяти на території всієї країни. Введення класу банків з обмеженою ліцензією, в кінцевому рахунку, дозволить вирішити кілька завдань. По-перше, стимулювати власників та менеджерів нарощувати власний капітал для переходу банку у вищий клас універсальних банків. По-друге, обмежити ризики, привівши їх у відповідність з розміром власного капіталу банків. По-третє, зберегти нішу локальних банків, що дозволить підтримати регіональні ринки і забезпечити послугами місцевий малий і середній бізнес. Невирішеними питаннями для банківського сектора Росії залишаються забезпечення прозорості структури власності та підвищення критеріїв входження у банківський бізнес. На сьогодні мінімальний обсяг статутного капіталу для новостворених кредитних організацій в Росії законодавчо визначений на рівні 180 млн рублів [7].

За дослідженнями компанії Інтерфакс — ЦЕА, підготовленого за підтримки Агентства по страхуванню складів в Росії, оцінка потреби банківської системи Росії в рекапіталізації враховує три важливі параметри моделі, що визначають потребу в капіталі — частка знецінених проблемних кредитів, частка неповернень за проблемними кредитами та час, що відведено на вирішення цих проблем [8]. Перспективи посилення капіталізації пов'язані, в першу чергу, з необхідністю нарощення кредитних портфелів банків та зростання обсягів кредитування економіки Росії. Експерти оцінювали потребу в рекапіталізації російських банків в діапазоні від 20 до 60 млрд доларів США. Необхідно визначитися із потребою так званого "вільного капіталу" в системі для активізації кредитно-інвестиційних програм банків. Так, якщо держава передбачає, що необхідно збільшити кредитний портфель на 20%, то сукупний капітал також необхідно збільшити на 20%, тобто близько 800 млрд рублів (табл. 5).

Важливим, на думку аналітиків, є "стимулювання саме ринкової капіталізації за рахунок внутрішніх ресурсів у відповідності зі збалансованим використанням зовнішніх позик і прямих інвестицій" [9, с. 35]. Отже, спільним для банківських систем України та Росії є слабкий рівень їхнього розвитку та недостатній обсяг власного капіталу банків для інвестиційного забезпечення національної економіки.

Особливістю діяльності банків Польщі в кризовий період стало те, що вони зуміли зберегти зростання обсягів кредитування національної економіки, щоправда нижчими темпами (за 2009 рік — на 8%, тоді як у 2008 році цей показник становив 24%). Польські банки за 2009 рік отримали

Таблиця 5. Розподіл "вільного капіталу" за групами банків Росії*

Групи банків	Активи групи на 1.07.2009		«Вільний капітал» (рекапіталізація)	
	Млрд рублів	в % до загального	Млрд рублів	в % до загального
Державні банки **	7163,3	40,7	282,2	33,12
Банки зі 100% іноземним капіталом	3649,8	20,74	189,9	22,29
20 великих приватних банків	3853,4	21,89	131,5	15,43
Інші банки	2934,1	16,67	248,4	29,16
Загалом	17600,6	100,00	852,0	100,00

*за даними Інтерфакс-ЦЕА.

**Без Сбербанку Росії до "вільного капіталу" державних банків додано 180 млрд рублів рекапіталізації ВТБ від серпня 2009 року.

прибуток обсягом 3 052 млн доларів, що на третину менше, ніж у попередньому році. Під час кризи банки Польщі також зазнали проблем із поверненням кредитів. Так, частка проблемних кредитів зросла з 4,5% у 2008 році до 7,6% у 2009 році. Більша опірність польської банківської системи до кризових явищ зумовлена зваженою політикою банків у докризовий період, значним рівнем сформованих резервів на покриття ризиків, консервативністю кредитної політики, вищим рівнем адекватності власного капіталу щодо ризиків. Це відобразилося на показниках прибутковості капіталу та прибутковості активів польських банків (рис. 3).

Польські банки ефективніше використовують власний капітал. Однак, у кризовий час прибутковість капіталу зменшилася майже удвічі із 23,0% у 2008 році до 10,7% у 2010 році. Істотно зменшився рівень реальної капіталізації банків внаслідок дії кредитних ризиків. Рентабельність активів, зважених на ризик, мала від'ємні значення упродовж всього аналізованого періоду, а відношення активів зважених на ризик до капіталу за період 2008—2010 років зменшилося із 4,68% до (-) 3,7%. Істотно не позначилися фінансові ризики на практиці дотримання банками Польщі показника достатності власного капіталу [10]. У польському банківському секторі коефіцієнт достатності капіталу в кінці серпня 2009 року становив 13,1%, а в кінці минулого року склав 11,2%. У той же час тільки 25 банків (2 комерційних і 23 кооперативних) мали коефіцієнт кредитоспроможності на рівні нижче 10%, а їхня сукупна ринкова частка в активах сектора склала 1,9%. З вищезазначеного, на наш погляд, необхідно зміцнити капітальну базу польського банківського сектора, що, в свою чергу, покращить стійкість банківського сектора й здатність до поглинання потенційних втрат та збільшення кредитування. Слід зазначити, що у

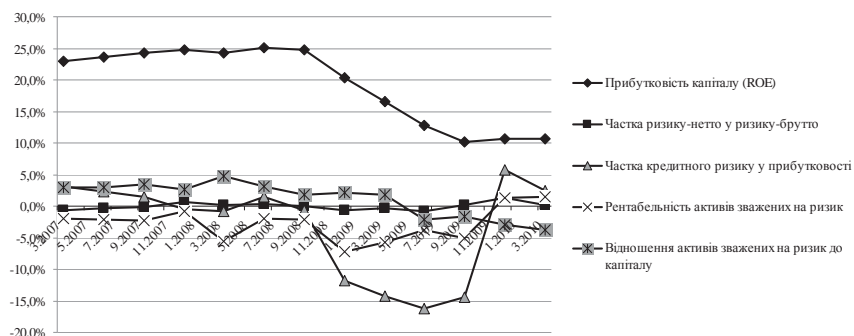


Рис. 3. Динаміка показників прибутковості капіталу та активів банків Польщі за період 2007–2010 рр.*

* за даними Звіту про стабільність фінансової системи Польщі (липень 2010 року).

Польщі порівняно з Україною та Росією менші фінансові втрати від кредитних та ринкових ризиків, тому що там уже імплементований Базель II й оцінювання ризиків здійснюється на більш професійному рівні.

Отже, посилення капітальної бази банків є важливим напрямом розвитку банківської системи України, Росії та Польщі. Практика показала, що поточні реагування фінансового ринку щодо рівня банківського капіталу упродовж 2007—2011 рр. були циклічними і породили ряд проблем методологічного, регуляторного та організаційного характеру. Розглядаючи зарубіжний досвід в управлінні капіталом виділимо основні з них:

— недостатній рівень капіталізації банків (Україна, Росія) та тенденція до його пониження (Польща) для розвитку інвестиційного потенціалу банків щодо кредитування економіки;

— необґрунтованість вибору джерел нарощення власного капіталу банків та трудність виконання посиленних регуляторних вимог щодо капіталу, особливо для малих і середніх банків (Україна, Росія);

— високий рівень кредитних ризиків та їхній вплив на якість та структуру власного капіталу банків (Україна, Росія, Польща);

— низький рівень ефективності використання власного капіталу банків (Україна, Росія) та його низький рівень для покриття втрат від фінансових ризиків (Україна, Росія, Польща).

Дослідження показали, що фінансова криза 2008—2010 років знизила реальний рівень капіталізації банків не тільки в Україні, але й Росії та Польщі. Відтак, є потреба у зміцненні капіталізації та виборі для цього процесу найбільш оптимальних методів з позиції дотримання перспективних інтересів розвитку національних економік.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що в період посткризового розвитку банківської системи основними напрямками удосконалення управління власним банківським капіталом є:

— забезпечення реалізації стратегії поступового нарощення капіталу (збільшення величини капіталу щодо ВВП країни, зростання обсягів капіталізації через покращення його якісних складових, перегляд вимог до показників достатності капіталу із їх диференціацією для різних груп банків);

— врахування критеріїв вибору методів нарощення власного капіталу банків з позицій економічної оцінки переваг та ризиків їхнього використання;

— врахування ранжирування факторів, що прямо та опосередковано впливають на процеси формування, розподілу та використання капіталу в залежності від рівня розвитку та потреб національної економіки, конкуренції у банківській галузі країни, індивідуальних пріоритетів банків та їх керівництва;

— подолання залежності втрати капіталу банків від дії фінансових ризиків;

— обґрунтування позиції регуляторів щодо консолідації банківського капіталу, нормативів капіталу для малих вітчизняних банків та функціонування транснаціональних фінансових корпорацій з урахуванням особливостей нормативно-правового та економічного регулювання кожної країни та факторів глобалізації у фінансовому секторі.

Отже, базові засади формування власного капіталу банків у сучасних умовах потребують глибокого переосмислення. Це стосується заходів участі держави в капіталізації банків, регламентації умов залучення іноземних інвестицій у банківський сектор, адекватного врахування фінансових ризиків при оптимізації структури власного капіталу. Різний рівень впровадження принципів Базель II щодо капіталу і ризиків в Україні, Росії та Польщі не вплинув на диференціацію фінансових втрат банків цих країн під час кризи. Підтвердженням цього є необхідність вирішення спільних законотворчих, інформаційних, методологічних, організаційних та політичних проблем щодо управління власним капіталом банків. У перспективі для забезпечення рівності, прозорості та конкурентоспроможності банків у глобальному фінансовому просторі доцільним є перехід на нову модель управління власним капіталом, що матиме антикризове спрямування та високий рівень адаптивності до національних особливостей управління капіталом.

Література:

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010—2014 рр. / Комітет з економічних реформ при Президентові України (версія для обговорення 2 червня 2010 року). — 85 с.

2. Банки України. Ексклюзив: Основні показники діяльності банків України на 1 травня 2011 року // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 6. — С. 27.

3. Рейтинг достаточности капитала крупнейших банков мира. Standart&Poor's. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://fbc.net.ua/news/ratings/Rejting_dostatochnosti_i_kachestva.html

4. Пила В. І. Управління капіталізацією банків в умовах фінансової нестабільності / В. І. Пила, О. І. Коплюк // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 9 (112). — С. 3—7.

5. Российская экономика в 2009 году / Аналитический банковский журнал. — № 1-2 (176). — январь-февраль 2010. — С. 22—25.

6. Сухов М. І. Кризис выявил проблемы, требующие решения / М. І. Сухов // Банковское дело. — 2010. — № 5. — С. 35.

7. Федеральный Закон от 11.02.2009 № 28-ФЗ "О внесении изменений в Федеральный Закон "О банках и банковской деятельности"".

8. Матовников М. Ю. Банковский сектор России: кризис заканчивается? / М. Ю. Матовников // Деньги и кредит. — 2010. — № 1. — С. 5—15.

9. Новикова В. Как создать инновационную экономику / Новикова В. // Аналитический банковский журнал. — № 1-2 (176). — январь-февраль. — 2010. — С. 26—40.

10. Krystian Pera. The assence and conditions of the banking system stabilisation analysis of the polish banking system stability in the post-crisis period / Krystian Pera // Банковская система: устойчивость и перспективы развития: Материалы первой международной научно-практической конференции по вопросам банковской экономики, УО "Полесский государственный университет", г. Пинск, 20—22 мая 2010 г. / Национальный банк Республики Беларусь [и др.]; редкол.: К. К. Шебеко [и др.]. — Пинск: ПолесГУ, 2010. — С. 79—84.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2011 р.